

Aan de Tweede Kamer der Staten Generaal
T.a.v. de voorzitter en fractievoorzitters
Postbus 20018
2500 EA 's-Gravenhage

's-Gravenhage, 19 september 2023
NvH/corsp/023

Betreft: eerste VCP-reactie op Miljoenennota en Rijksbegroting 2024

Geachte voorzitter en fractievoorzitters,

De Vakcentrale voor Professionals (VCP) geeft u graag haar eerste reactie mee naar aanleiding van de Troonrede en de hoofdlijnen van de gepresenteerde plannen in de Miljoenennota 2024. Er is veel werk aan de winkel in Nederland en daarom hoopt de VCP dat er na de verkiezingen snel weer een missionair kabinet kan zijn. Sommige zaken kunnen daar niet op wachten. Naast de lage inkomens zijn er steeds grotere zorgen over de groepen mensen met middeninkomens. Hun uitgavenzekerheid staat onder grote druk en steeds meer middeninkomens komen in de problemen. De VCP verwacht van de politiek bij de komende begrotingsbehandelingen nadrukkelijker beleid, gericht op de bescherming van de middeninkomens.

Het uitgangspunt 'bestaanszekerheid voor iedereen' wordt onvoldoende waargemaakt. Het koopkrachtpakket resulteert in een herverdeling waarbij de meeste middengroepen koopkracht inleveren. Niet iedereen met een baan profiteert. Het welzijn van grote groepen huishoudens staat onverminderd onder druk. Er is veel onrust en onzekerheid bij huishoudens door de hoge energiekosten, mobiliteitskosten, zorgkosten, voedselkosten en de inflatie in algemene zin. De maatregelen zijn gericht op lage inkomens, waarbij de brede middengroepen niet of nauwelijks geholpen zijn. Werkende middengroepen komen steeds verder in de knel. Werken wordt ook steeds minder aantrekkelijk, waardoor de krapte op de arbeidsmarkt versterkt wordt. Het is aan u in de Tweede Kamer en bij de komende verkiezingen om te laten zien dat u er daadwerkelijk voor alle werkenden en gepensioneerden bent.

Middengroepen niet geholpen

Een groot punt van zorg voor de VCP blijft de inkomens-, lasten- en uitgavenontwikkeling van huishoudens. De middengroepen zijn allerminst geholpen met het voorgestelde koopkrachtpakket.¹ Juist zij vallen buiten de boot of betalen de rekening. De herverdeling van koopkracht komt boven op de achterblijvende koopkrachtontwikkeling die er al was. Volgens het CPB gingen lage inkomens er in drie jaar tijd met 1,3% op vooruit, terwijl middeninkomens tussen 2022 en 2024 2% inleveren in en hogere inkomens wel 3%.²

Lastenontwikkeling: steeds meer inkomensafhankelijke fiscale kortingen en toeslagen

De lasten op arbeid zijn buitenproportioneel hoog in Nederland. De marginale druk voor het overgrote deel van de huishoudens is rond de 60% en in steeds meer situaties veel meer.³ Dit betekent dat voor elke euro meer inkomen, werknemers slechts zo'n 40 cent over houden, en in specifieke gevallen kan dit zelfs nog minder zijn. Met name sinds de financiële crisis in 2008 zijn de lasten voor huishoudens toegenomen. De arbeidskorting is inkomensafhankelijk gemaakt en daarna met regelmaat fors verhoogd met oog op koopkrachtplaatjes, wat gepaard ging met scherpere afbouw. Los van het oorspronkelijke doel zijn de toeslagen verhoogd ook als onderdeel van koopkrachtversterking. De inkomensafhankelijke afbouw van kortingen en toeslagen versterkt de marginale druk waardoor de

¹ <https://www.vcp.nl/middengroepen-allerminst-geholpen-met-koopkrachtpakket/>

² <https://www.telegraaf.nl/financieel/1007171316/middenklasse-de-klos-door-reg-Is-en-lastenverzwaring-het-stapelt-zich-op>

³ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-5dfbbed67488078d32e71278e663184227b5d96e/pdf> pagina 193 van de begroting 2023 laat zien dat 1,5x WML en hoger met een gemiddelde marginale druk geconfronteerd wordt van 55%+. Voor de helderheid 1,5x WML is gelijk aan circa een modaal inkomen. Terwijl werknemers vanaf 3x WML (2x modaal) te maken hebben met een gemiddelde marginale druk van 59%+, terwijl het Ministerie van Financiën laat zien dat de marginale druk boven de 3x modaal rond de 50% zit. Dit betekent dat het gros van de lastendruk per euro bij de middengroepen ligt en dat zij een buitenproportioneel hoge marginale druk kennen.

arbeidsmarkt nog verder op slot komt.⁴ Lang niet iedereen met een baan profiteert van de voorgestelde verhoging van de arbeidskorting met 115 euro.

Ook op andere terreinen is de inkomensafhankelijkheid toegenomen, bijvoorbeeld de huurverhoging werd meer afhankelijk van inkomen, de 0% lening warmtefonds, de inkomensafhankelijke bijdrage gemeentelijke voorzieningen en de lokale lasten waarvoor lage inkomens kwietschelding of ondersteuning kregen. De lasten zijn disproportioneel terechtgekomen bij de middeninkomens en inkomen uit arbeid in het algemeen.

Vanuit de politiek wordt er steeds opgeroepen om meer te werken, terwijl de VCP constateert dat er tot zeker 1,5x modaal, maar ook daarboven het soms helemaal niet interessant is om meer te werken vanwege de hoge marginale druk en de vele inkomensafhankelijke maatregelen; (meer) werken loont steeds vaker nauwelijks. De VCP roept de Tweede Kamer op hier waar mogelijk al stappen te zetten om dit te verbeteren. Een volledig ander belastingstelsel blijft onverkort hard nodig. De hoge marginale druk voor werkenden zorgt voor suboptimale keuzes bij het kiezen voor het aantal uren dat men werkt. Werken moet lonen, maar in het licht van de arbeidsmarkttekorten is het noodzakelijk dat het belastingstelsel herzien wordt, de marginale druk omlaaggaat en dat werknemers duidelijk zien dat (meer) werk daadwerkelijk lonend is. De VCP heeft hiervoor al enige suggesties gedaan in onze position paper voor de verkiezingsprogrammacommissies.⁵

Uitgavenzekerheid: steeds hogere accijnzen en heffingen.

Naast de lastenontwikkeling zijn er ook steeds meer zorgen aan de uitgavenkant. De VCP maakt zich zorgen over de rekening die gelegd wordt bij zowel lage als middeninkomens als werknemers in het algemeen. Na hoge lastendruk op inkomsten uit arbeid krijgen werkenden vervolgens te maken met hogere uitgaven door duurdere boodschappen door de nog steeds stevige inflatie. Bovendien zijn afgelopen decennium door beleid onder andere het lage en het hoge btw-tarief verhoogd, zijn er accijnsverhogingen geweest, is de energiebelasting verhoogd, zijn de kosten van kinderopvang en zorgverzekering verhoogd, de eigen bijdragen in de zorg toegenomen en de dekking verminderd. De rek is er inmiddels wel uit. Het welzijn van de brede middengroep staat zwaar onder druk. Voor werkenden wordt het steeds duurder om naar werk te gaan door oplopende benzinekosten en kosten voor het openbaar vervoer, terwijl lang niet alle werkenden dit volledig vergoed krijgen. De vooruitzichten zijn wat dat betreft niet goed: het treinkaartje wordt duurder en de brandstofaccijns gaat in januari weer omhoog. Veel werknemers kunnen niet in de buurt van hun werk wonen. Ook de woonlasten stijgen door (naast huur of hypotheek ook energie, internet, etc.). Bijna 60% van de bevolking betaalt meer dan 40% van het beschikbare inkomen aan huur of hypotheek.⁶ Modale inkomens betalen inmiddels gemiddeld zo'n 55% aan vaste lasten⁷ en meer dan de helft van modale inkomens heeft moeite met rondkomen en maakt zich grote zorgen.⁸ Maar ook inkomens boven modaal komen in toenemende mate in problemen.⁹ Terugkerend onderzoek naar uitgavenzekerheid laat zien dat mensen zich grote zorgen maken over oplopende de kosten van wonen, zorg en energie. Respondenten hebben grote moeite met de energieheffingen.¹⁰ De energiekosten zijn onvoorspelbaar en dat maakt investeren onzeker. De energieprijzen zijn nog steeds hoog, ondanks het energieplafond, waarbij er vooralsnog geen duidelijkheid is voor 2024. Daarbij heeft de overheid belangrijke instrumenten om de energiekosten voor huishoudens beheersbaarder te houden, vanwege het aandeel energiebelasting en btw in de consumentenprijs.¹¹

Inkomensontwikkeling: vertekend koopkrachtbeeld

De reële lonen zijn fors onderuitgegaan in het afgelopen jaar door de extreem hoge inflatie. Over het algemeen kunnen de cao-loonstijgingen de inflatie onvoldoende corrigeren. Daarnaast bleef de Nederlandse loontontwikkeling met de ons vergelijkbare landen in de EU achter.¹² De VCP constateerde vorig jaar bovendien ook al dat cao's steeds vaker nivellerend zijn, waardoor er inmiddels een triple nivellering plaatsvindt.¹³ Er vindt op drie niveaus nivellering plaats: binnen cao's, het belastingstelsel en inkomensafhankelijke maatregelen daarbuiten. De gemiddelde

⁴ In 2018 kregen 7,5 miljoen huishoudens een vorm van toeslag met een totaalbudget van 12,7 miljard euro; sindsdien zijn de toeslagen verhoogd ook als onderdeel van koopkrachtrepatriaties. Daarnaast zijn de arbeidskorting, algemene heffingskorting en de IACK in acht jaar gestegen naar 59,2 miljard euro, wat fors hoger is dan een inflatiecorrectie. Tegelijk is de afbouw van de eerste twee versterkt wat de marginale druk voor middeninkomens heeft verhoogd. [data gebaseerd op IBO-toeslagen en eigen berekeningen].

⁵ <https://www.vcp.nl/wp-content/uploads/2023/08/Position-paper-VCP-t.b.v.-de-verkiezingsprogrammas-politieke-partijen.pdf>

⁶ Nederland scoort op hoge woonlasten (hypotheek of huur) het slechtst in Europa. <https://www.ft.com/content/83d8968e-a0f4-460f-823e-82f98ebe8453>.

⁷ <https://www.vastelastebond.nl/blog/55-procent-van-inkomen-naar-vaste-lasten/>
<https://www.nibud.nl/nieuws/nibud-meer-dan-helft-van-budget-op-aan-vaste-lasten/>.

⁸ <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/grote-zorgen-over-koopkracht-bij-lage-en-modale-inkomens-hoogste-tijd-dat-arbeid-meer-gaat-lonen-om-bestaanszekerheid-te-verbeteren/>.

⁹ <https://radar.avrotros.nl/nieuws/item/in-nood-door-inflatie-anderhalf-keer-modaal-en-toch-bij-de-schuldhulp/>.

¹⁰ Het onderzoek naar uitgavenzekerheid wordt gedaan in opdracht van vakbond De Unie, aangesloten bij VCP <https://www.unie.nl/wp-content/uploads/20220915-Onderzoek-uitgavenzekerheid.pdf>.

¹¹ De prijs van een liter benzine bestaat voor 55% uit belastingen en accijnzen. Een kuub gas vastgezet op een prijs van het energieplafond is €1,45. Hiervan is zo'n 25 cent btw en nog eens 59 cent energiebelasting; dat komt neer op 57% overheidsheffingen.

¹² https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_793483.pdf.

¹³ <https://www.vcp.nl/de-nivelleringsdrang-moet-stoppen/>.

contractloonontwikkeling geeft door de nominale afspraken in cao's een vertekend beeld in de koopkrachtberekeningen: lagere inkomens gaan er meer op vooruit dan hogere inkomens.

Met oog op de arbeidsmarkttekorten is een forse stijging van inkomen op arbeid sowieso een logische ontwikkeling. Te veel en te lang is er door werkgevers in veel sectoren geleund op (relatief) goedkope en flexibele arbeid. Er is een correctie nodig. Verschil in inkomen is gerechtvaardigd op basis van verschil in functie, verantwoordelijkheid, ervaring, kennis en vaardigheden. In dat kader kan ons land leren van veel andere landen, waar prestaties en investeringen in jezelf wel degelijk beloond worden.¹⁴ Uitgaande van doorwerking in het verdere loongebouw is de VCP voorstander van een aanmerkelijke verhoging van het wettelijk minimumloon (WML).¹⁵ Dit kan gepaard gaan met vermindering van de toeslagafhankelijkheid. De toeslagen zijn steeds meer afgeweken van hun oorspronkelijke doel, steeds meer als koopkrachtknop gebruikt, steeds problematischer voor de marginale druk en steeds meer verworden tot een vorm van werkgeverssubsidie om lonen laag te houden. Verhoging van het wettelijk minimumloon en de daarbij horende doorwerking in het loongebouw en vermindering van de toeslagafhankelijkheid zal ook de positie van de brede middeninkomens versterken. Voor werkgevers wordt het ook duidelijker dat het loon dat ze betalen werkelijk meer in de portemonnee van de werknemer komt en daarnaast zullen hogere lonen een stimulans zijn om te investeren en te innoveren.

Investeren in de toekomst

De economie is de afgelopen jaren weerbaar gebleken met forse ondersteuning van de overheid. Tegelijkertijd liggen een aantal grote vraagstukken voor ons met impact op economie en samenleving als het gaat om energie, duurzaamheid, artificiële intelligentie, demografische ontwikkeling, arbeidsmarkttekort, demografische vergrijzing, innovatievermogen, mondiale en geopolitieke ontwikkelingen.

Een bijzonder punt van zorg voor de toekomst van de economie is de industrie en het vestigingsklimaat. Sommige relevante basisindustrie in Nederland heeft een grote opdracht als het gaat om de verduurzaming. Deze industrie is de ketenpartner voor vele andere sectoren en is daarom een belangrijke schakel in onze economie. Tegelijk is de verduurzamingsopdracht groot en hebben niet al deze bedrijven daar de afgelopen jaren de noodzakelijke stappen gezet. De VCP is bezorgd, omdat deze belangrijke industrie in veel gevallen buitenlands eigendom is en zonder de juiste prikkels relatief eenvoudig te verplaatsen is, terwijl er juist nu geïnvesteerd moet worden in technologische innovatie. Bedrijven worden niet belemmerd om juist het hoog innovatieve deel van die industrie naar het buitenland te brengen, waardoor hoogwaardige en kwalitatief goede werkgelegenheid verloren gaat zonder dat de duurzaamheidsdoelstellingen gehaald worden. De VCP pleit voor een toekomstgericht industriebeleid.

Naast technologische innovatie moet er fors ingezet worden op sociale innovatie. Deze twee gaan hand in hand. Sociale innovatie versterkt de inzet van technologische innovatie, doordat dit beter ontwikkeld wordt, maar ook omdat de technologie een vruchtbare bodem vindt in de organisatie. Sociale innovatie versterkt de innovatiecapaciteit en het innovatievermogen van een organisatie.¹⁶ Daarbij is professionele ruimte van belang. Sociale innovatie moet ruimte geven aan professioneel oordeelsvermogen en handelen. Werkdruk en regeldruk kunnen daarbij belemmerend werken. Met de krapte op de arbeidsmarkt is de beschikbaarheid van voldoende werknemers en zeker van goed opgeleide werknemers een belemmering geworden voor de uitvoerbaarheid van transitie en de beschikbaarheid van voorzieningen. Van installatie- tot luchtvaarttechnici; van goede ICT voor overheid, zorg en onderwijs tot digitale experts in industrie en dienstverlening. Het onderwijs, de zorg en de veiligheid staan onder druk, maar ook de bereikbaarheid, infrastructuur en mobiliteit van het land, alsmede de sociale samenhang en milieuaspecten die het land met de dag onaantrekkelijker maken. Deze randvoorwaarden voor een goed vestigingsklimaat staan onder druk. Met potentieel grote gevolgen voor de welvaart en het welzijn van Nederland.

Maatschappelijke sectoren

De maatschappelijke sectoren verdienen in het bijzonder de aandacht van de overheid. Door demografische veranderingen staan steeds meer sectoren en hun dienstverlening onder druk. Er is lange termijnvisie met consistent beleid nodig. De oplopende zorgkosten, in hoofdzaak veroorzaakt door de vergrijzing, mogen niet tot gevolg hebben dat zorg voor anderen in mindere mate beschikbaar is. Maar ook onderwijs, infrastructuur, veiligheid en uitvoerende diensten van de overheid zakken door de ondergrenzen heen. De VCP roept op tot versteviging van de maatschappelijke sectoren, inzetten op goed werkgeverschap, heldere keuzes, innoveren en versterking van professionele ruimte onder

¹⁴ <https://www.vcp.nl/wp-content/uploads/2022/10/kwestie.pdf>.

¹⁵ Met een WML van 47% mediaan zijn we een van de laagste in de EU, en in absolute bedragen zijn België en Duitsland ons bijvoorbeeld voorbijgestreefd. Zie onder meer: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_793483.pdf.

¹⁶ <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2023/advies-succesvolle-toepassing-sociale-innovatie.pdf>.

meer door vermindering van verantwoordingsdrift en de administratieve lasten- en regeldruk. Deze stappen zijn nodig om werkenden in deze sectoren aan te trekken en te behouden en om ziekteverzuim te beperken. Ook een herziening van het belastingstelsel met een verlaging van de marginale druk zal helpen bij het kiezen om (meer) te werken; te vaak is minder werken op het moment aantrekkelijker. In het SER-advies over de maatschappelijke sectoren zijn daar goede aanbevelingen voor gedaan.¹⁷

De VCP heeft zich geregeld uitgesproken over het feit dat de ministeries verkokerd te werk gaan en daarmee langs elkaar heen werken. Gelukkig zien we wel herkenning voor deze problematiek, maar de oplossing is niet om dan maar alles 'integraal' aan te pakken. De werkelijkheid is daarvoor te weerbarstig. Dat leidt tot veel overleg, maar weinig echte actie. De VCP ziet graag dat de overheid niet in een verlamming schiet. Liever in gezamenlijkheid stapsgewijs dingen doen en dan ook fouten maken, dan niets doen en de problemen groter laten worden. Er moet dan ook politiek ruimte komen om flexibiliteit in beleid en uitvoering te geven. Daarbij moet de uitvoering naast de burger gaan staan.

Overheidsfinanciën: het betere de vijand van het goede

De VCP staat in de basis voor houdbare overheidsfinanciën, maar zoals we nu zien is de publieke zaak te lang onder druk gezet, zijn huishoudens te veel belast en zetten de belangrijke transitie alles onder druk. Daarbij heeft de inflatie het gevolg dat de staatsschuld 'minder' wordt en de reële rente voor de Staat nog steeds negatief is. Er moet een balans gevonden worden tussen nodige lange termijn investeringen door de Staat en directe lopende uitgaven. Nu blindstaren op een in balans zijnde overheidsbegroting zou ongewenst zijn.

Het is goed dat het demissionaire kabinet afziet van bezuinigingen. De maatschappelijke sectoren zijn nog lang niet waar ze moeten zijn en kunnen een rücksichtsloze bezuiniging niet meer dragen, zonder verder verlies van de dienstverlening die ze leveren, en de structurele gevolgen ervan. Helaas zijn we in een tijd terechtgekomen waarin herstel van maatschappelijke sectoren tegelijk moet met investeren in de toekomst. De druk op de staatsschuld is volgens de VCP dan ook een noodzakelijk gevolg. Tegelijk laten de recente CBS-cijfers zien dat Nederland veel budgettaire ruimte heeft.¹⁸ Gezien de opgaves die voorliggen, is het problematisch wanneer middelen voor noodzakelijke investeringen niet uitgegeven worden, vanwege een tekort aan personeel of door stikstof.

Arbeidsmarktpakket

Eerder heeft uw Kamer al besloten de arbeidsmarktplannen niet controversieel te verklaren. De VCP is blij met dit besluit aangezien het arbeidsmarktpakket brede steun heeft van de sociale partners. De uitwerking van het arbeidsmarktpakket was een belangrijke stap naar betere arbeidsmarkt. De VCP hoopt dat de wetsvoorstellen die in voorbereiding zijn, spoedige behandeling kunnen gaan worden, zodat we stappen zetten ter verbetering van de arbeidsmarkt.

Vanzelfsprekend zullen wij komende tijd de vandaag aangekondigde plannen bestuderen op effecten. In aanloop van de begrotingsbehandeling zullen wij u onze nadere reactie doen toekomen. Uiteraard zijn wij te allen tijde bereid de inhoud van deze brief nader toe te lichten.

Hoogachtend,

Nic van Holstein
voorzitter

cc:

Vaste Commissie Tweede Kamer voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Vaste Commissie Tweede Kamer voor Financiën
Minister-president, drs. M. Rutte
Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw ir. C.E.G. van Gennip
Minister voor Armoedebestrijding, Participatie en Pensioenen, mevrouw drs. C.J. Schouten
Minister van Financiën, mevrouw S.A.M. Kaag MA, MPhil
Minister van Economische Zaken, mevrouw mr. drs. M.A.M. Adriaansens

¹⁷ <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2023/arbeidsmarktkrapte-publieke-sectoren.pdf?la=nl&hash=1AC2405F04EC64ED9FC9FFE159DD5B3C>.

¹⁸ <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2023/overheidsfinancien-2022>.